

16. [Левецький В.]. Як «читати» ділові бібліотечні книжки / В. Л. // Життя і Знання. — 1934. — Ч. 4(79). — (Бібліотечний порадник; ч.16).
17. Порадник для бібліотекарів // Бюлетин Філії товариства «Просвіта» в Дрогобичі для читалень «Просвіти» міста й повіту Дрогобича. — 1939. — Ч. 5. — С. 1—4.
18. Сірополко С. Короткий курс бібліотекознавства: Історія, теорія та практика бібліотечної справи / С. Сірополко. — Львів, 1924. — 127 с.
19. Сокульський Д. Основні проблеми бібліопедагогіки / Сокульський Дмитро // Шлях Виховання й Навчання. — 1938. — Кн. 4. — С. 193—201.
20. ЦДІАУ, м. Львів. — Ф. 130, оп. 1, спр. 815. — Арк. 3.
21. [Чайковський Б.]. Записки в бібліотечній ділянці / Б. Ч. // Просвіта. — 1936. — Ч. 4/5.
22. [Чайковський Б.]. Душа бібліотеки / Б. Ч. // Просвіта. — 1936. — Ч. 2. — С. 37.
23. [Чайковський Б.]. Сумління бібліотеки / Б. Ч. // Просвіта. — 1936. — Ч. 8/9. — С. 186.
24. [Чайковський Б.]. Шануй книжку / Б. Ч. // Просвіта. — 1936. — Ч. 1.
25. Черв'якова О. В. Взаємодія слов'янських будителів у справі формування національних бібліотек / О. В. Черв'якова // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. — К., 2002. — Вип. 11: міжвідомч. зб. наук. пр. — С. 36.
26. Ясінчук Л. Рідна школа в ідеї і житті : підручник для різношкільних організацій і діячів / Л. Ясінчук. — Львів, 1934. — 206 с.
27. Hofmann W. Die Praxis der Bücherei: Ein Ratgeber für die Einrichtung und Verwaltung kleiner volkstümlicher Bücherein / Walter Hofmann. — Leipzig, 1926. — 91 S.

Василь Габор

ШЛЯХИ І МЕХАНІЗМИ ЗНИЩЕННЯ ПАРТІСЮ БІЛЬШОВИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПРЕСИ В УКРАЇНІ В 1919—1920 рр.

У статті на основі пресових видань і газетних публікацій досліджуються найтиповіші і найхарактерніші шляхи і механізми, за допомогою яких партія більшовиків знищувала в Україні в 1919—1920 рр. національну демократичну пресу, що мала багатомовний і багатопартійний характер.

Ключові слова: українська преса, демократична преса, партія більшовиків, окупація, концентрація влади, репресії, цензурні утиски, ліквідація опонентів, закриття пресових органів.

В статье на основе пресовых изданий и газетных публикаций исследуются самые типичные и самые характерные пути и механизмы, с помощью которых партия большевиков уничтожала в Украине в 1919—1920 гг. национальную демократическую прессу, имеющую многоязыковой и многопартийный характер.

Ключевые слова: украинская пресса, демократическая пресса, партия большевиков, оккупация, концентрация власти, репрессии, цензурные притеснения, ликвидация оппонентов, закрытие пресовых органов.

In the article the most typical and specific ways and mechanisms, with help of which Bolshevik's party destroyed national democratic press, that had polylingual and multiparty character, in Ukraine in 1919—1920s are according to the periodicals and newspaper publications investigated.

Key words: Ukrainian press, democratic press, party of Bolsheviks, occupation, concentration of power, repression, censorship press, liquidation of opponents, closing of newspapers.

Концентрація влади в руках однієї партії — партії більшовиків, повсюдне закриття нею партій політичних опонентів і їхніх друкованих органів, тотальна критика, а часто й фізична ліквідація противників призвели до катастрофічних наслідків у розвитку демократичної преси в Україні впродовж 1919—1920 рр., по суті, до її повного знищення. Ця трагічна сторінка в історії української нації та її преси дуже нагадує сучасну ситуацію, тому тема нашого дослідження є надзвичайно актуальною.

У нашій статті ставимо за мету дослідити найтипівіші шляхи і механізми знищення більшовиками партійних та національних громадських інституцій, що фактично призвело до безпосереднього знищення й української демократичної преси 1919—1920 рр. Для зміцнення своїх позицій в Україні партія більшовиків насамперед була зацікавлена в тому, щоби позбавити український народ демократичної преси. Адже коли опоненти не мають офіційного рупора, щоби висловити свої погляди на ті чи інші суспільно-політичні події, а також позбавлені можливості виступати в офіційній пресі, тоді найлегше впливати на різні верстви населення і нав'язувати їм свою ідеологію та волю.

Найтипівішою причиною припинення виходу у світ українських видань був прихід у те чи інше місто більшовицьких військ, тобто

окупація українських територій. Через страх репресій працівники редакцій змушені були залишати рідні міста разом з українськими військами. Прикладом може слугувати щоденний часопис «Трибуна» (1918—1919), який виходив у Києві під редакцією Олександра Саліковського. Це одне з найкращих щоденних видань часів Української Народної Республіки, яке зуміло об'єднати довкола себе багатьох талановитих українських журналістів, науковців і літераторів. Серед співробітників часопису були С. Єфремов, О. Ковалевський, С. Петлюра, В. Садовський, Л. Старицька-Черняхівська, П. Стебницький (виступав під псевд. П. Смуток), М. Кушнір та Н. Суровцева. Крім головного редактора О. Саліковського та секретаря редакції В. Мурського, на сторінках «Трибуни» виступали також І. Чопівський, Д. Донцов, С. Русова, С. Шелухин, Т. Галіп, М. Якимович, М. Бурачек, Л. Бурчак, О. Грушевський, Д. Маркевич, К. Мацієвич, В. Прокопович, П. Зайцев, Василь Королів (під псевд. В. Старий), О. Олесь (під справжнім прізвиськом та під псевд. Валентин), М. Вороний, Г. Чупринка, С. Васильченко, М. Рильський, М. Івченко, Яків Савченко, Спиридон Черкасенко (під псевд. Віктор Кіпчук) та ін. Без перебільшення можна стверджувати, що на той час це був цвіт нації.

«Трибуна» була першою великою і разом з тим безпартійною газетою в Україні, яка своє головне завдання вбачала у широкому освідженні читачів у справах сучасного моменту в Україні й поза її межами та у зміцненні молодого державності й захисті її від ворожих виступів та впливів. «“Трибуна” буде стояти на платформі виключно політичній та культурно-національній, — підкреслювала редакція, — бо тільки на цій платформі більш-менш об'єднується зараз все свідоме українське громадянство без різниці партій» (Наші завдання. — 1918. — Ч. 1).

На шпальтах видання оперативно вміщувалися важливі офіційні документи Директорії УНР, Універсал до трудового селянства (1919. — Ч. 20), різні постанови, розпорядження і тексти нових законів тощо. У центрі уваги провідних авторів часопису були історія України та проблеми молодого української держави. Про це, зокрема, вели мову у своїх статтях І. Чопівський («Права України на Державність» (1918. — Ч. 1), «Підпори української державности» (1918. — Ч. 5, 10; 1919. — Ч. 15, 25), С. Шелухин («Українська державність і самовизначення» (1919. — Ч. 28, 30), М. Якименко («Земельна реформа на Україні» (1918. — Ч. 7). Саме наступ червоноармійських частин на Київ призвів до того, що 5 лютого 1919 р. побачило світ останнє, 37-ме, число «Трибуни».

Знищення української демократичної преси у 1919—1920 рр. було пов'язано також із закриттям більшовицькою владою партій своїх політичних опонентів, а також громадських, просвітніх і кооперативних організацій національного спрямування, відповідно це супроводжувалося зупиненням виходу їхніх друкованих органів.

Прикладом того, як піддавалися цькуванню і знищенню політичні опоненти, могла б слугувати вінницька газета «Вісти» (1920—1921) — орган Подільського губревкому і губкому КП(б)У.

У перший період свого функціонування — від 8 лютого до 27 квітня 1920 р. (ч. 1—60(82)) — редакція часопису приділяла помітну увагу боротьбі з українськими комуністами-боротьбистами. Вбачаючи своє першочергове завдання у знищенні УКП(боротьбистів) на Поділлі, редакція в односторонньому порядку критикувала своїх опонентів. Зокрема, гострій критиці піддані боротьбисти у статтях Андрія Хвилі «Революційність чи шахрайство?» (ч. 34(56), 35(57), Маренка «До боротьбистів» (ч. 50(72)) та без зазначення авторства «Туподумство чи провокація?» (ч. 44(66)). Редакція постійно друкувала статті про необхідність ліквідації осередків партії боротьбистів на теренах губернії («Перші кроки» та «Розпущення У. К. П. (б.), чи другий шлях» (ч. 33(55)), вмістила «Обіжчик ч. 6» Подільського губкому КП(б)У — про політичну лінію комуністів і їхнє ставлення до боротьбистів (ч. 37(59)) тощо.

Однак найцікавішим є повідомлення без назви від імені членів ліквідаційної комісії губпарткому УКП(боротьбистів) Сірого і Самарського, вміщене у ч. 43(65) і 44(66) за 1920 р., в якому комісія доводила до відома своїх членів, щоб упродовж трьох днів здали членські квитки і написали заяви про бажання організаційного групового влиття у КП(б)У. Проте редакція не подала жодних відомостей, як була створена ліквідаційна комісія губпарткому УКП(боротьбистів) і якими повноваженнями була наділена, тому можна піддати сумніву її правове функціонування, спрямоване на самознищення власної організації УКП(боротьбистів) на Поділлі.

Не дивно, що так і не знайшли подальшого розвитку друковані органи подільських комуністів-боротьбистів — «Подільський Боротьбист», заснований 7 січня 1920 р., та «Червона Боротьба», яка виходила від 15 січня до 16 березня 1920 р. (вийшло тільки 18 чисел). Так, редакція «Червоної Боротьби», ведучи мову про третю хвилю соціалістичної революції, вважала, що треба уникати помилок, які б втягнули революцію в Україну у провалля. Адже ці помилки робилися партією

комуністів-більшовиків, яка була в Україні партією державною, домінуючою й керуючою і «яка майже не знала й не мала органічного зв'язку з активними масами українського пролетаріату», натомість партія комуністів-боротьбистів вважала себе органічно зв'язаною з пролетаріатом України (1920. — Ч. 1).

Такі й подібні твердження комуністів-боротьбистів були неприйнятними для провідної КП(б) України, тому боротьбисти, а відповідно — і їхні друковані органи підлягали, за більшовицькою термінологією, «ліквідації».

Партія більшовиків вдавалася і до цензурних утисків пресових видань своїх колишніх союзників — соціалістичних партій, які ставилися до нової влади нейтрально, але згодом були зараховані до стану політичних противників. Для прикладу візьмемо суспільно-політичний часопис «Робітник» (1919) — орган Лохвицького комітету Української соціал-демократичної робітничої партії. Він розпочав виходити в умовах, коли владу захопила партія більшовиків. Відносини редакції з новою владою не склалися від самого початку, через що публікації «Робітника» нерідко виходили з білими плямами або й знімалися, як, наприклад, передова стаття у № 8. Про ці складні взаємини преси УСДРП та влади йшлося в одній із передових статей видання. Виступаючи проти цензури партії влади, редакція «Робітника» констатувала, що їхній орган «щоразу цензурується»: «Звичайно репресій великих немає над тими дописами, в котрих зазначаються методи революційної боротьби і є схожими з большевицькими. Але ж не весь час треба йти по одному шаблону — треба в к а з а т и (виділення авт. — *В. Г.*) громадянству і щось практичне, конкретне. Практичні вказівки, з точки погляду тактики урядової партії, можуть бути для ніх «неприємлемі» або «буржуазні» і який небудь допис повинен уступити місце білій плямі...» (1919. — № 9/10).

І хоча «Робітник» і далі дотримувався нейтрального ставлення до нової влади, об'єктивно інформував читачів про загальноукраїнські та місцеві події, довго проіснувати він не зміг. Останній (9/10-й) номер вийшов 28 березня 1919 р.

Про цензурні утиски заявляв й офіційний орган Харківського комітету Української партії соціалістів-революціонерів — часопис «Шлях Боротьби» (1919). Підтримуючи озброєну боротьбу у Лівобережній Україні за владу рад і ратуючи за соціалістичну революцію в Україні, редакція у передовій статті від 27 лютого 1919 р. вказувала, що

соціалістична революція мала надзвичайно великий успіх саме завдяки об'єднанню в єдиний революційний фронт усіх сил — комуністів, українських соціалістів-революціонерів і лівих соціалістів-революціонерів, але зазнала спаду через порушення цієї єдності партією більшовиків (№ 13).

Харківський губком Української партії соціалістів-революціонерів звернувся до нової влади з вимогою з приводу арештів своїх політичних опонентів. Зокрема, у замітці «До арешту Лівих С.-Р.» Харківський губком УПСР, стоячи перед фактом арешту українських лівих соціалістів-революціонерів, висловлював обурення з приводу таких засобів боротьби комуністів зі своїми політичними опонентами і вимагав негайного звільнення заарештованих із в'язниць (№ 13).

З огляду на це друкований орган Харківського комітету УПСР проіснував недовго. Його останнє, 13-те, число вийшло 27 лютого 1919 р.

На початку 1919 р. більшовики на противагу українській демократичній і багатопартійній пресі створювали власні видання, у яких ще намагалися дискутувати зі своїми політичними опонентами. Наприклад, після захоплення у січні 1919 р. Катеринослава у місті почала виходити фронтова газета «Борец за свободу» (1919) — видання Штабу особливої групи Української радянської армії. У статті «Глупість или провокация?», надрукованій у 12-му номері, редакція гостро критикувала лівих есерів за публікацію, спрямовану проти тактики більшовиків принесення свободи на багнетах. Редакція цього видання обурювалася, що ліві есери у своїй газеті пишуть таку «глупість» чи вдаються до «провокації», стверджуючи: «Конечно, не может одинъ народъ приносить другому свободу на штыкахъ; конечно, не может быть свободы тамъ, гдѣ имеетъ мѣсто завоеваніе». Навівши ці слова опонентів, редакція не змогла аргументовано їх спростувати, що зайвий раз підтверджувало правдивість оцінювання тактики більшовицької партії.

Розповсюджений шлях знищення преси, який застосовували більшовики, — конфіскація приватних чи громадських друкарень. Якщо простежити зміну друкарень у періодичних виданнях 1919—1920 рр., то дуже часто можна зауважити, що поряд з новою назвою у дужках зазначалася її попередня назва. Наприклад, у харківських «Известиях Временного Рабоче-Крестьянского Правительства Украины и Харьковского Совета Рабочих Депутатов» (1919) подано: «Советская типография (б. «Южного Края»)». У газеті «Коммунист» (1919—1921) —

органі Київського губкому КП(б)У — спостерігаємо «націоналізацію» приватної друкарні. У перших її числах зазначено: «Типографія Лубковського, Фундуклеивская, 19» (1919 № 1, 2), у наступних: «Советская типографія, Фундуклеивская, 19» (1919 № 3—9) і подано також відповідну зміну у назві вулиці: «ул. Лєнина, 19» (1920 № 95—104).

Періодичні видання 1919—1920 рр. засвідчують ще одну тактику, яку використовувала окупаційна влада у боротьбі з неугодною пресою. Нам вдалося виявити на шпальтах газет відомості про реквізиції Добровольчою армією паперу в громадських організаціях. Так, у статті «Від редакції» (1920. — Ч. 1/8) «Полтавського Кооператора» вміщено відомості про умови функціонування часопису в складних тогочасних умовах, коли Добровольча армія реквізувала у Полтавської спілки 1500 пудів книжкового і 600 пудів газетного паперу, а залишок паперу був взятий владою на облік, тому користування ним стало дуже «затрудливим». Гальмували видання і труднощі здобуття дозволу на випуск того чи іншого числа. Цими причинами редакція пояснювала, що 1920 р. «Полтавський Кооператор» вийшов із великим запізненням, об'єднаним числом (ч. 1/8 за січень/квітень). Подібним чином діяла й більшовицька влада.

Поширений метод знищення українського видання — перебрати в свої руки керівництво часописом і вести його в дусі ідеології нової влади, і таким чином зробити з яскравого національного часопису безликий офіціоз. Прикладом утілення подібної тактики є часопис «Полтавський Кооператор» (1918—1922). Аналіз видання засвідчує, що воно мало два чітко виражених періоди функціонування. У першому періоді (1918—1919 рр.) його можна охарактеризувати як ґрунтовно національне видання, на сторінках якого, крім питань кооперації, помітне місце відводилося висвітленню суспільно-політичних подій в Україні. Хронологічні рамки другого періоду функціонування журналу охоплюють 1920—1922 рр., коли він повністю потрапив під ярмо більшовицької ідеології і на його сторінках вміщувалося багато офіційних публікацій українською та російською мовами. У кожному із зазначених періодів іншими були й мета видання та автура.

Зупинимося більш докладно на аналізі цього пресового органу, щоб наочно показати відмінність його функціонування у ці періоди.

Спрямування «Полтавського Кооператора» у перший період виходу чітко відображено в редакційній статті «Наш шлях» (1918. — Ч. 1). Редакція ставила перед собою мету «нести на село правдивий погляд на кооперацію, розуміння її завдань, шляхів до її найкращої

організації, кликати все, що є живого на селі, до живого діла будування життя народнього...». У 1918—1919 рр. журнал мав на меті «поширення ідей кооперації, виховання громадської та кооперативної свідомости поміж людністю Полтавщини та суміжних районів, розроблення і освітлення питань організаційних та практичну допомогу кооперативам порадами...» (1918. — Ч. 2/3).

На цьому етапі редакція видання повністю підтримувала політику Директорії УНР. Так, у ч. 6 від 15 грудня 1918 р. була вміщена добірка матеріалів п. н. «За землю і волю України», до якої ввійшли публікації Правобережця «Гетьманська держава і Народня Республіка» та без зазначення авторства «Проводирі українського визвольного руху (Біографічні замітки)» — про В. Винниченка, «Універсал» про скинення влади Гетьмана П. Скоропадського і прихід до влади Директорії УНР (за підписом Головного отамана Українських республіканських військ С. Петлюри), «Наказ селянам № 1 від 21 листопада 1918 р.» голови Директорії В. Винниченка, «Нота Директорії до Правительств всього світу», «Найближчі завдання Директорії» та «Склад Республіканської армії».

Як кооперативний орган, «Полтавський Кооператор» широко висвітлював історію кооперативного руху на Полтавщині (1918. — Ч. 1; 1919. — Ч. 6), важливість кооперації у національному відродженні (Туган-Барановський М. Чи потрібні Україні свої національні кооперативні центри? — 1918. — Ч. 2/3; Лебединський І. Національна справа і кооперація. — 1919. — Ч. 14/16), діяльність Полтавської спілки споживчих товариств (1918. — Ч. 2/3), вміщував підсумкові статті про стан споживчої кооперації на Полтавщині (1919. — Ч. 14/16) тощо.

Автори часопису розповідали також про утвердження радянської влади в Україні та кооперацію, становище кооперації після приходу нової влади (1919. — Ч. 6) і наступ на кооперацію у радянській Україні (1919. — Ч. 5).

Однак передовсім читачі мали змогу довідатися про кооперативне життя в Україні, відомих українських кооператорів, діячів та письменників, зокрема Миколу Левитського (1918. — Ч. 1), Дмитра Марковича (1918. — Ч. 5), М. Тугана-Барановського (Світлій пам'яти професора Михайла Туган-Барановського. — 1919. — Ч. 5). Під назвою «Проводирі українського визвольного руху (Біографічні замітки)» вміщено розповідь про С. Петлюру (1918. — Ч. 7), опубліковано у 1919 р. статті В. Щепотьєва: «Пам'яти Т. Г. Шевченка» (ч. 5), «Світлій пам'яти» (ч. 14/16) — до 150-річчя з дня народження І. Котляревського, «Пам'яти Г. С. Сковороди» (ч. 17/21) та «Пам'яти Панаса Мирного» (ч. 22/24).

На сторінках «Полтавського Кооператора» були опубліковані ґрунтовні аналітичні статті В'ячеслава Липинського під псевдонімом Правобережець, зокрема: «Внутрішнє і міжнародне становище України», у якій автор відстоював думку, що «потрібне об'єднання всіх національних сил коло одного гасла, оборони української державности» (1918. — Ч. 1); «Гетьманська держава і Народня Республіка» (1918. — Ч. 6), «Боротьба за зміцнення народньої влади на Україні», що містить аналіз тогочасної політичної ситуації, підготовки до Установчих зборів і наступу більшовицьких військ з півночі (1918. — Ч. 7) та «За Кордоном» (1918. — Ч. 7).

Авторами публікацій часопису в перший період були В. Березів (псевд. і крипт.: Б. Віктор, Wiktor, В. Б., В. Б-ів, W. B.), Кость Величко, П. Височанський, В. Дубів, М. Завойко, Микола Звенигородець, В. Ігнатієнко, М. Кононенко, І. Лебединський, Д. Лесяків, В. Лубенський, Марусик, Митрусь, Б. Подільський, Правобережець (псевд. В'ячеслава Липинського), І. Прихоженко, В. Прокопович, Сергій Раузів, Д. Соловей, Д. Старобільський, Михайло Токаревський, Філомела, Андрій Чайка, В. Щепотєв та багато інших.

Такий розлогий перелік прізвищ ми навели спеціально, адже у другому періоді функціонування журналу на його сторінках виступало дуже обмежене коло авторів, а таких яскравих, як у перший період, не було зовсім.

1921 р. редакція зазначала, що «відроджуючи видання свого журналу, Полтавська губспілка ставить завданням через його більш тісно зв'язатись з кооперованим населенням Полтавщини, інформуючи його в першу чергу про нову кооперативну політику, про чергові важніші завдання, які стоять перед реорганізованою революційною кооперацією радянських республік взагалі й Полтавщини зокрема» (Завдання журналу. — 1921. — Ч. 1).

Редакційна колегія висвітлювала діяльність Полтавської губспілки споживчих товариств, її апарату та різних відділів, зокрема торгового відділу Полтавської райспілки, та плани їхньої діяльності, друкувала постанови планової комісії тощо. Статті цього періоду мали агітаційний характер щодо розвитку кооперації на Полтавщині, на зразок публікації М. Кушнера «Чергові завдання кооперації. До п'ятої сесії Ради Центро-союзу» (1922. — № 3/6).

Значну журнальну площу займали також офіційні матеріали, як у ч. 1 за 1921 р., де були опубліковані резолюції Всеукраїнської наради губспілок від 6—10 червня того ж року п. н. «Задачи кооперации на

Україне» та Всеукраїнської наради КП(б)У «О кооперації», тези доповіді Д. Кутузова п. н. «Строительство с.-х. кооперации» та «Матеріали до з'їзду», що містили аналіз діяльності Полтавської губспілки за 1920 р. та плани на 1921 р.; в «Офіційному відділі» надруковано «Декрет ВУЦИК о потребительской кооперации от 13 апреля 1921 г.» та циркуляр Вукопспілки «К проведению декрета 13 апреля на местах», постанову Ради Народних Комісарів УССР від 6 червня 1921 р. «Кооперативный Комитет У.С.С.Р.», «Положение о райфилиях», циркуляри Наркомпроду «Продорганы и кооперация» та Вукопспілки і Укрбудпрому «Кооперативная промышленность» тощо.

Цілі номери часопису були присвячені також губернському з'їзду уповноважених (1921. — Ч. 2) та з'їзду уповноважених Полтавської райспілки споживчих товариств (1922. — № 12): у них були опубліковані детальні звіти про роботу з'їздів, виголошені доповіді та прийняті резолюції, списки уповноважених тощо, що робило видання надміру офіційним і нечитабельним.

Як бачимо, колись яскравий «Полтавський Кооператор» повністю втратив свою глибину і національний колорит, тому й не дивно, що довго не проіснував. Останнє, 12-те, число вийшло у грудні 1922 р.

Замість закритих національних пресових органів нова влада одразу ж розпочинала видання нових часописів, найчастіше це були газети мовою окупантів — «Известия» різних ревкомів, рад робітничих, селянських та солдатських депутатів, виконкомів та парткомів. Новозасновані видання, щоби прихилити до себе українське населення, серед російськомовних публікацій вміщували й україномовні матеріали, а згодом повністю переходили на українську мову. Для прикладу наведемо головне харківське видання партії більшовиків. 4 грудня 1918 р. у Харкові почали виходити «Известия Харьковского Совета Рабочих Депутатов» (1918—1919), відтак вони з № 19 від 14 січня 1919 р. продовжилися як «Известия Временного Рабоче-Крестьянского Правительства Украины и Харьковского Совета Рабочих Депутатов» (1919 № 19—62) та «Известия Рабоче-Крестьянского Правительства Украины и Харьковского Совета Рабочих Депутатов» (1919 № 63—64); з № 65 від 10 березня 1919 р. — як «Известия Всеукраинского Центрального Исполкома Советов Рабочих, Крестьянских и Красноармейских Депутатов и Харьковского Совета Рабочих, Крестьянских и Красноармейских Депутатов»; з № 73 від 22 березня 1919 р. — як «Известия Харьковского Совета и Губернского Исполнительного Комитета Советов Рабочих, Крестьянских и Красноармейских Депутатов»; № 1 від 14 грудня

1919 р. — як «Известия Харьковского военного революционного комитета»; з № 20 від 10 січня 1920 р. — як «Известия Всеукраинского революционного комитета и Харьковского губернского революционного комитета»; з № 55 від 22 лютого 1920 р. — як «Известия Всеукраинского Центрального Исполнительного Комитета Совета Рабочих, Крестьянских и Красноармейских Депутатов и Харьковского Губревкома» і лише з № 131 від 28 травня 1920 р. — українською мовою як «Вісти Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету Рад Робітничих, Селянських та Червоноармійських Депутатів і Харківського Губревкому» (1920 № 131—210), а далі — як «Вісти Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету Рад Робітничих, Селянських та Червоноармійських Депутатів» (1920 № 211 — 1923 № 269; 1924 № 260 — 1925) і т. п.

Аналіз українських періодичних видань 1919—1920 рр. дозволяє констатувати, що окупація більшовиками України, концентрація влади в їхніх руках та тотальна диктатура в усіх сферах життя і стали причиною повного знищення не лише демократичних установ та організацій України, а й національної та багатопартійної періодики. Знищення української преси 1919—1920 рр. свідчить також про антиукраїнську, антинародну й антидемократичну сутність політики більшовиків в Україні. Замість демократичної і багатопартійної преси партія більшовиків поставила собі на службу винятково офіційну пресу, позбавлену національного характеру і повністю підконтрольну. До того ж усі тогочасні радянські видання виходили тільки з дозволу воєнної цензури із зазначенням «Р. В. Ц.». Так в Україні розпочалася епоха тоталітарної преси, однак і на її сторінках знаходимо цінні свідчення про розвиток літературно-мистецького життя, а нерідко і про злочини більшовиків на українських землях.

Ігор Зубрицький

**ВИСВІТЛЕННЯ ВИДАВНИЧОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ
НА СТОРІНКАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ГАЗЕТИ «ДІЛО»
У 1927—1939 рр.**

Розглянуто висвітлення питань видавничої справи на сторінках львівської газети «Діло» у 1927—1939 рр., від моменту прийняття пресового закону в Польщі до початку Другої світової війни.